

บทที่ 6

บทสรุป

กรอบคิดเรื่องเพศแบบปัจจุบันที่มองว่าร่างกายเป็นผู้กำหนดเพศสถานะไม่สามารถนำมาใช้กับเพศสถานะในพระอภัยมณีได้ เนื่องจากร่างกายในบริบทของไทยมีมุมมองที่ต่างจากมุมมองของตะวันตก ในบริบทแบบพุทธศาสนา ร่างกายเป็นพื้นที่สำหรับให้ความหมายทางชนชั้น ศิวพรหมและรูปร่างจึงถูกให้ความสำคัญอันดับต้นๆ สืบเนื่องจากคติความเชื่อที่ว่าร่างกายถูกใช้เป็นพื้นที่ที่สะท้อนบุญญาธิการ เหตุนี้ความบอบบางของผู้ชายจึงไม่ใช่ความอ่อนแอ และเมื่อระบอบคิดแบบสังคมศึกษาคิดนาประกอบเข้ากับคติความเชื่อเรื่องวิชาอาคม ทำให้ร่างกายของผู้ชายไทยไม่จำเป็นต้องใหญ่โตมีมัดกล้ามเนื้อเพราะพลังกำลังไม่ได้แสดงถึงความสมชาย ร่างกายผู้ชายชนชั้นสูงที่ไม่มีมัดกล้ามเนื้อบอกได้ว่าความเป็นชายในบริบทของไทยไม่ได้อยู่ที่ร่างกายเป็นหลัก เพราะความแตกต่างทางร่างกายของเพศชายและหญิงชนชั้นสูงอาจมีไม่มากนัก เมื่อร่างกายมิได้เป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดเข้ากับเพศสถานะ และร่างกายในบริบทแบบพุทธศาสนาเป็นเพียงสื่อที่สะท้อนจิตใจภายใน การค้นหาความหมายของเพศสถานะในพระอภัยมณีจึงต้องเปลี่ยนพื้นที่ในการวิเคราะห์มาเป็นพื้นที่ที่เป็นนามธรรม การแยกวิเคราะห์เพศสถานะเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงบุคคลกับพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงสังคมทำให้พบความขัดแย้งระหว่างบทบาททางเพศของตัวละครในพื้นที่ทั้งสอง

พระอภัยมณีไม่เก่งเรื่องสู้รบ ซ้ำยังถูกผู้หญิงลักพาตัวและต้องรอคอยความช่วยเหลือจากผู้หญิงบ่อยครั้ง แต่พระอภัยมณีก็เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และมีเมียถึงห้าคน ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิงเช่นนางสุวรรณมาลีที่ประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบของ “ผู้หญิงดี” กลับคุมทัพออกสู้รบเพื่อแย่งชิงตัวพระอภัยมณีเอง บทบาททางเพศของตัวละครในเรื่องจึงขัดแย้งกันอยู่ระหว่างพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงบุคคลกับเชิงสังคม การพิจารณาประเด็นเพศสถานะจึงต้องแยกพิจารณาทั้งสองพื้นที่และดูความสัมพันธ์ของทั้งสอง ในพื้นที่เชิงบุคคล บรรทัดฐานทางเพศจะค่อนข้างตายตัวและเป็นแบบฉบับ กล่าวคือผู้ชายเป็นผู้กระทำและผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำ ส่วนในพื้นที่เชิงสังคม กลับดูเหมือนจะให้อิสระมากกว่า ผู้หญิงสามารถสวมบทบาทผู้กระทำได้และผู้ชายก็สามารถเป็นผู้ถูกกระทำ แม้จะไม่ได้หมายถึงทุกกรณีก็ตาม ความขัดแย้งในบทบาททางเพศในพื้นที่ทั้งสองไม่ได้สิ้นคลอนสถานะผู้ชายต้นแบบของพระอภัยมณีแต่อย่างใด เพราะท้ายที่สุดแล้ว พระอภัยมณียังเป็นศูนย์กลางของเรื่องและยังคงเป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจบารมี บทบาททางเพศที่ดูเหมือนจะ

ขัดแย้งกันของพระอภัยมณีในพื้นที่ทั้งสอง แสดงให้เห็นว่า เพศสถานะและเพศวิถีในพื้นที่ ความสัมพันธ์เชิงบุคคลถูกให้ความสำคัญมากกว่า เพศสถานะของบุคคลจึงถูกกำหนดจากพื้นที่นี้ ตราบใดที่บุคคลปฏิบัติตามกรอบของเพศสถานะและเพศวิถีในพื้นที่ความสัมพันธ์ชาย/หญิงนี้ การฝ่าฝืนกรอบบรรทัดฐานทางเพศในพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงสังคมก็กระทำได้ที่เงื่อนไขที่ว่า ลำดับชั้นทางเพศจะไม่ถูกสั่นคลอน เช่นพระอภัยมณีเป็นชายสมชายในเพศวิถีแบบไทย และนั่นทำให้แม้จะดูเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอไม่เป็น แต่ก็ยังมีบารมีที่ทำให้ยังคงครองอาณาจักรได้ เช่นเดียวกับ นางกษัตริย์ ทั้งสุวรรณมาลี ละเวงและเสาวคนธ์ที่เข้าไปมีบทบาทในพื้นที่การเมืองได้โดยไม่ถูกลงโทษเพราะปฏิบัติตามเงื่อนไขการแต่งกายเป็นชาย ซึ่งเป็นการรักษาลำดับชั้นทางเพศของสังคม เพื่อยืนยันว่าพื้นที่นี้เป็นของผู้ชาย และพื้นที่นี้เปิดให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทได้ตราบใดที่ผู้ชายยังมีอำนาจเหนือกว่า ดังนั้นเพศสถานะในพื้นที่ความสัมพันธ์เชิงสังคมอาจจะถูกกำหนดตายตัวเหมือน ในพื้นที่ส่วนตัว แต่ดูเหมือนจะเปิดกว้างให้บุคคลที่มีร่างกายเป็นเพศใดก็ได้เข้าไปสวมบทบาท เพศสถานะตรงข้ามมากกว่า โดยที่ยังคงมีกฎเกณฑ์บังคับอยู่มิได้เปิดกว้างเสียทีเดียว ขณะที่ ย่องตอดซึ่งสวมบทฝ่ายรับในพื้นที่ส่วนตัว แม้จะสามารถในการสู้รบ แต่เพราะพื้นที่ส่วนตัวเป็น พื้นที่หลัก ทำให้ย่องตอดถูกจัดวางให้เป็นอมนุษย์ซึ่งบอกถึงการปฏิเสธอัตลักษณ์ของบุคคลที่มี บทบาททางเพศผิดจากกรอบบรรทัดฐาน ตัวละครที่ไม่ปฏิบัติตามเพศวิถีที่กำหนดย่อมถูกลงโทษ แม้จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในพื้นที่ภายนอกหรือไม่ก็ตาม นางวาลีเป็นฝ่ายรุกในพื้นที่ความสัมพันธ์ ชาย/หญิง ถึงแม้ยามออกรบนางจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ก็ตาม แต่ท้ายที่สุดนางก็ถูกลงโทษด้วยความตาย เช่นเดียวกับนางยักษ์

ด้วยเหตุนี้ เพศสถานะของไทยในพระอภัยมณีจึงถูกกำหนดจากเพศวิถี ซึ่งแตกต่าง จากคติความเชื่อเรื่องเพศในปัจจุบันที่เพศสถานะถูกกำหนดจากร่างกาย บทบาทที่เป็นฝ่ายรุกของผู้ชายในพื้นที่ส่วนตัว ทำให้ผู้ชายต้องเจ้าชู้จึงสมชายและบทบาทที่เป็นฝ่ายรับของผู้หญิงทำให้ ผู้หญิงต้องเป็นเมียและแม่ที่ดี เหล่านี้สอดคล้องกันโดยมีกฎเกณฑ์ที่ค่อนข้างเคร่งครัดคอยควบคุม และลงโทษผู้ละเมิดไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย การย้อนกลับไปพิจารณาประเด็นเพศสถานะ ในอดีตโดยใช้กรอบคิดที่ถูกกำหนดจากร่างกายแบบปัจจุบันจึงนำมาซึ่งมุมมองที่ผิดพลาด หากเพศสถานะของไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่พระอภัยมณีถูกผลิตขึ้นมาได้ถูกกำหนดจากร่างกาย แต่เป็นเพศวิถีแล้ว การศึกษาประเด็นเพศสถานะในช่วงของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากอดีตมาจนปัจจุบัน จะช่วงทำให้เราเห็นภาพร่างการเปลี่ยนแปลงของมุมมองที่มีต่อเพศสถานะของไทยได้ และจะนำมาซึ่งการสร้างองค์ข้อมูลเรื่องเพศสถานะของไทยที่มีอยู่ไม่มากนักในปัจจุบัน